

שינויים בלשונו של עגנון בנוסחי „תמול שלשום”¹

תש"א = „עורו של בלק", קובץ הוצאת שוקן לדברי ספרות, תל-אביב תש"א. עמ' 66-14.

תש"ד = „ראשית הדברים", לוח הארץ לשנת תש"ה, תל-אביב. עמ' 127-148.

תש"ה = „בבית הצייר", לוח הארץ לשנת תש"ו, תל-אביב. עמ' 153-160.

תש"ה/1 = „הווילון שמתח האומן", הארץ, כ"ט באלול תש"ה (7.9.1945). עמ' 9.

תש"ו = „תמול שלשום", כל סיפוריו של ש"י עגנון, כרך ט', תש"ו.

במהדורות הבאות נכלל הסיפור „תמול שלשום” בכרך ה' של כל סיפוריו, אך שינויים של ממש לא חלו בו, אף לא בסידור העמודים והשורות. רק שינויים מעטים בכתיב יש, באות יתירה או באות חסרה, ורוב השינויים שיבושי דפוס הם שניתוספו בו. אף שינויי הכתיב המעטים ספק הוא אם כולם מידי הסופר יצאו או שמא גם הם מידי הסדר. כיון שכך, ראיתי את מהדורת תש"ו עיקר, ובה דגתי כאן.

לפני צאת „תמול שלשום” בשנת תש"ו נתפרסמו ממנו, מלבד הנ"ל, עוד שני פרקים: „ימי רצון” (הארץ, כ"ו במרחשוון תש"ו, 2.11.1945), ו„בקלוב הפועלים” (הארץ, ד' בכסלו תש"ו, 9.11.1945), אולם כיון ששבוע שבועיים לאחר מכן כבר הופיע הספר „תמול שלשום”, יש להניח שאותם הפרקים הועתקו מתוך הספר לאחר שנדפס (בייחוד שהם מתוך הספר הראשון של תמול שלשום), ואין לראות בהם נוסח קודם לתמול שלשום.⁴

כל מראה מקום מתוך נוסחי תמול שלשום מסומן במאמר זה בקיצור הנ"ל, אחריו נרשם מספר העמוד ואחריו ציון שליש העמוד. כל עמוד חולק לשלושה שלישים⁵, ואלה צוינו באותיות: א (= שלישי

לשונו של ש"י עגנון אינה אחת בכל התקופות. המתבונן בנסחים השונים של אותו סיפור מוצא שינויים רבים בלשונו. לא הרי נוסח תרע"ב של „והיה העקוב למישור” כהרי נוסח תרע"ט, ואין צריך לומר נוסח תש"ג.² השינויים, ששינה הסופר בלשונו ובסגנונו ממהדורה למהדורה מאל-פים הם ביותר ועשויים לעניין כל העוסק בלשון העברית של ימינו. אלא שיותר משהם באים ללמד על התפתחותה של לשונו בשנים השנים האחרונות, משקפים הם את לבטיו של הסופר בתקופותיו השונות ואת דרכו המיוחדת בלשונו. מאמר זה, הודן בשינויים שנעשו בנסחים השונים של „תמול שלשום”, מקיף תקופה קצרה יחסית — 12 שנה (משנת תרצ"ד עד תש"ו). אף החומר אינו רב, כי לאמתו של דבר אין נסחים אלה אלא פרקים בודדים שפרסם הסופר בכתיב עת שונים וכללם אחר כך בסיפורו „תמול שלשום”. עם כל זאת לא מעטים השינויים שחלו בלשונו, ויש בהם כדי לרמוז על מגמת לשונו של הסופר באותן השנים.

הנסחים, שנדון בהם במאמר זה, ייזכרו כאן בקיצורים הבאים³:

תרצ"ד — „תחילתו של יצחק”, ספר השנה של ארץ ישראל לשנת תרצ"ד (העורך: פ' לחובר), תל-אביב, עמ' 21-32.

תרצ"ה = „בלק”, ספר השנה של ארץ-ישראל לשנת תרצ"ה (העורך: אשר ברש), תל-אביב, עמ' 11-24.

תרצ"ו = „יום אחד”, דבר, מוסף לשבתות ולחגים, כרך י"א, חוברת י"ז (בטעות נדפס שם: י"ט), י"ב באדר תרצ"ו (6.3.1936). שלישים עמ' 2-3.

כי רוחו של הגיבור, או כצדדים זין, או גם כאופנים שונים מאופניו שעגנון אינו מקפיד על חד-לגיבור, אלא בחופשיות רבה הוא מסכות ומחליף את זווית ההסגה את טיב התייחסותו לגיבור. יצחק בן, אבל עגנון בודאי שאינו סופר עלצורך עיצוב הנאיביות של ג-בו-לובש לעיתים מסכה של נאיביות. המרובים מאירים מצד אישיותם ימותו של הגיבור עם שהם קובעים; אבל ראינו בפרק קודם עד מה של המספר בנידון זה, שעם שהוא כורי המשנה, כגון סוגיה, ל„עצב” ז דמות הגיבור הוא סותר מניה ה העיצוב בכך שהוא מעלה בנו והימנותן של השפיטה וההערכה ם הערכים שעליו הן מיוסדות. ואף את דמות גיבורו ודרכי עיצובו דמות אינן נקיות מחדש זה, וראינו ספר שהערכותיו את גיבורו אף הן מדוקדקת. כך בדברים שהוא אומר י לזולל וכך בדברים שהוא אומר בחיוב גמור, כגון: „יצחק לא זלש. אתה מוצא שבשעה שאחרים ציונות באמירת דברים או באי-לה הוא לארץ ישראל, ודבר זה י. תיאור זה, שאומר דברי הערכה נבת בו נעימה אירונית שגוברת „אילו היה מוצא עבודה בשדה עומד על הקרקע ואנחנו היינו ודמה...” (עמ' 182).

איפוא, עד כמה מורכבת ורבת עיצוב הדמות, אפילו כשתכליתה „פשוט” לכאורה כיצחק קומר.

ראשון), ב (= שליש שני), ג (= שליש שלישי). כגון: 3ב = עמוד 3, שליש שני. החלוקה לשלישים היא על פי אומדן ולא בדיוק מתימטי. הסימן < מורה על שינוי שחל ממהדורה למהדורה. הסימן = מורה שהנוסח בשתי המהדורות שווה.

אוצר המלים והצורות

המתבונן בנוסחים השונים של תמול שלשום מגלה, כי בשינויים רבים ששינה המחבר ממהדורו-רה למהדורה נראית התרחקות מן הלשון העברית הסטנדרטית של ימינו, אם כי לא בכלום. אך אולי יותר משיש כאן כוונה להתרחק מלשון ימינו, יש כאן רצון להתקרב ללשון המקורות, בייחוד ללשון חז"ל.

השינויים באוצר המלים והביטויים המובאים להלן עשויים להמחיש זאת. כגון המרת פועל שכיה בימינו בפועל ששכיה פחות לאותה משמעות: ואחז את ידו (תרצ"ו 2 טור 2) < ונטל ידו (תש"ו 345); והיה מדבר עם יצחק (תרצ"ו 2 טור 2) < והתחיל מספר עם יצחק (תש"ו 347); שהיה יושב ותוהה (תש"א 18) < תוהה ובוהה (תש"ו 283); וריח נדרף, התחיל גודף (תש"א 48, 49) < היה מפעפע, התחיל מפעפע (תש"ו 565, 566); דאג בלויקוף לאלמנתו (תש"ה 1 טור 6) < טרח בשביל אלמנתו (תש"ו 251) ⁶.

ובשמות: בלויים ומיושנים (תרצ"ו 2 טור 2) < בלויים ומהוהים (תש"ו 345); מפני תמהון הלב (תש"א 16) < מחמת תמהון לבב (תש"ו 278); בא לידי מסקנה ששמץ פגם יש בו (תש"א 18) < בא לידי דעת ששמץ פסול יש בו (תש"ו 284); בית המרחץ, גויים, פעמוני גמלים, סגנון הלשון, השגעון (תש"א 23, 24, 29, 37, 52) < בית הטבילה, אומות העולם, מצילות הגמלים, תהלוכות הלשון, טירוף הדעת (תש"ו 291, 298, 308, 469, 575); הקדוש ברוד הוא (תש"ה 1 טור 1, תש"א 28) < המקום (תש"ו 246, 306).

וכן בצירופים שלמים, בביטויים, בשימוש המלות וכיו"ב: זה בא לחטוף שיחה בענין הקונגרס (תרצ"ד 121) < יש באים לדבר (תש"ו 8); פעמים הרבה ראתה סוניה צוויירינג את

יצחק ולא מצאה בו עגין (תרצ"ד 27) < פעמים הרבה פגעה סוניה בגליצאי זה והיתה תמיהה מה ראה רבינוביץ שמקרבו כל כך (תש"ו 197); מטיילים ביחד (תרצ"ד 27) < מטיילים כאחד (תש"ו 123); אף סוניה נשקה ליצחק (תרצ"ד 28) < נשקתו ליצחק (תש"ו 127); ברוד השם שיש לי טביעת עין (תרצ"ו 2 טור 2) < תהילה לאל חי יש לי טביעות עין (תש"ו 345); פירוש הדברים (תש"א 23) < פירושם של דברים (תש"ו 292); היו יוצאים כנגדו באבנים, יצאו כנגדו בדברים (תש"א 32) < יוצאים עליו באבנים, באו עליו בעלילות (תש"ו 459); נערה בחורה ביקשה להינשא לו (תש"א 49) < ריבה אחת שנתרצתה להינשא לו (תש"ו 568); מאה שערים חסרה לי (תש"א 51) < מאה שערים אני חסר (תש"ו 572); נפה נשמתו (תש"א 54) < פלט נפשו (תש"ו 577); נדמה לו שאינו ישן (תש"א 56) < דומה להם שאינם ישנים (תש"ו 580); ולא עשו לעופות כלום, ולא שמע על הכלב כלום (תש"א 56, 63) < ולא עשו לעופות ולא כלום, ולא שמע על הכלב ולא כלום (תש"ו 580, 590).

אף בחילוף צורות יש לעתים התרחקות מלשון ימינו: נאה וחסידה (תרצ"ד 26) < צנועה וחסודה (תש"ו 90); כשכל העיר מפסיקה משאה ומתנה (תרצ"ד 30) < מפסקת (תש"ו 261); ורגליו כועסות (תש"א 15) < ורגליו כעוסות (תש"ו 276); נתעורר בלק (תש"א 29) < נינער בלק (תש"ו 308); היה בלק שוחק (תש"א 37) < היה בלק משחק (תש"ו 470). תן דעתך, כי „משחק“ כאן הוא ניגוד ל„בוכה“; נשבה רוח צפונית (תש"א 55) < נישבה רוח צפונית (תש"ו 578). אפשר שכאן שינוי כתיב בלבד ⁸.

המרת השם „שעון“ (תרצ"ה 13) = תש"א 16) < „בעל שעות“ (תש"ו 279) לא נראה כי נעשתה כדי להימנע משימוש במלה המחודשת „שעון“, שהרי במקומות אחרים בנוסח תש"ו מצינו „שעון, שעונים“ (23, 363). אפשר שכאן טעם אחר לשינוי. כיון שהדברים מוסבים שם לבלב, העדיף הסופר שלא לשים בפיו את שמו

של הכלי במדויק: שעון. והוא במקום הנוסח „באותה שעה נל שעון“ (תש"א 16) נכתב במהדור חרת: „ושמע פתאום קול כלי בלים שמשיעין על הש 278-279 א).

גלגולה של ה' הידיעה

עד כמה משתדל עגנון לקרב חז"ל, נוכחים אנו בגלגולה של ה' ו מטיפוס „רחובה של עיר“, כפי שהו שנתפרסם בלשוננו, כרך ל, תשכ"ו, כידוע, במשניות שבדפוסים מוצג בה של עיר“ (גדרים ז, ה), שולחן“ (מנחות יא, ה) וכד', אמורים על עיר מסוימת ועל שולח תחומה של העיר“, „רוחבו של כפי שמצפים היינו שם. אולם כבר ידוע, כי „של“ זו היתה מחוברת יבוקרת בניקודה של ה' הידיע של עיר, רוחבו שלשולח, ואין כאן כל ה' הידיעה.

וזכה עגנון נהג תחילה לכתוב: הידיעה, אחר כך החל להשמיטה, שהיתה רוחות הדעה כי לשון חז"ל כמדת ה' הידיעה ¹⁰, ושוב חזר והוסי לדעת שלשון חז"ל במקורה אינה ה' הידיעה אחרי „של“.

נוסח תש"א נראה שנכתב בתקופ הידיעה. צירופים שנכתבו בנוסח הידיעה, נשמטה מהם ה' ה' בנוסח ת של הכלב, ידו של הצב (15 א) < דעתו של כלב, ידו של (19 א, 22). ואילו צירופים של נוסח ה' הידיעה, ניתוספה בהם ה' בנוסח ו לבם של מורים, פסיעותיו של צו (33, 45) < לבם של המורים, פ הצובע (תש"ו 461, 561).

שינויי כתיב

אף מכמה צורות כתיב נוכח את חק עגנון מן המקובל בימינו.

הסיומת בתנועת a בשמות לא עבריים נהגו, כידוע, לכתבה בא', אך בימינו הנטייה היא לעבור מא' לה' במלים כמו "קופסא", "דוגמא" וכד'.¹¹ עגנון כותב סיומת זו בא' גם בנוסח תש"ו, כגון: אירופא, תלגרמא, גלימא, דוגמא, גזוטרמא, איצ-טבא, בוכרא, אוניברסיטא, לירא, קופסא (תש"ו 68, 142, 1, 304, 408, 412, 429, 432, 457, 452, 528א). ולא עוד אלא ששינה סיומת ה' ל-א' בנוסח לנוסח: המלה מסקנה, שנכ-תבה בתש"א 18 בה, נמצאה בתש"ו 301 א בא' (מסקנא), אף שעברית היא ולא לועזית.

שמות בסיומת "-יה", יש שכתבם הסופר תחי-לה בה' ואחר חזר בו וכתבם בא': אנגליה (תש"א 26) < אנגליא (תש"ו 302); אוסטריה (תש"ד 136) < אוסטריא (תש"ו 24); גליציה (תרצ"ד 26) < גליציא (תש"ו 89); גליציה (תש"ד 131, 132) < גליציא (תש"ו 13, 14א). אף יש ששלושה גלגולים עברה המלה — תחילה בא', אחר כך בה', ושוב בא': ערבוביא (תרצ"ד 22) < ערבוביה (תש"ד 147) < ערבוביא (תש"ו 38); אינפלואנצ"א (תרצ"ה 17) < אינפלואנציה (תש"א 25) < אינפל-אנצא (תש"ו 299). חזר לכתוב שבנוסח ראשון, אך השמיט את הגרשיים).

כידוע, הכתיב בא' בסיומת "-יא" נעשה שלא להסמיד י' לה', שלא יכתב שם ה' מאותו טעם יש שמשמיטים את האות ה' בכל צירוף "-יה" שבסוף המלה וכותבים גרש במקומה. דרך זו לא נתקלתי בה בתמול שלשום אלא בחיקוי כתיבי אחרים בלבד; כגון במכתבו של יצחק לאביו: לא אעלים מאבי שיחי' (תש"ו 1496); וכן באי-גרתו של ר' משה עמרם: נכדתנו המהוללת תחי', כמר יצחק יחי', נכדתי שפרה תחי', זקנתה תחי', לנכדתנו תחי', רבקה בתנו תחי', שפרה תחי' (תש"ו 546—547א).

בתעתיקו של כמה מלים לועזיות מצינו הת-קרבנות למקובל בימינו: טה (תרצ"ו 2 טור 4) < תה (תש"ו 347); טיאטראות, האסייאתית (תש"א 27, 33) < תיאטראות, האסיאתית (תש"ו 304, 362א).

השינויים מכתוב חסר לכתוב מלא אינם מוב-

של הכלי במדויק: ש ע ו ן. והראיה, לפני כן במקום הנוסח, "באותה שעה נשמע קולו של ש ע ו ן" (תש"א 16) נכתב במהדורה יותר מאו-חרת: "נשמע פתאום קול כלי מאותם הכ-לים ש שמיעין על השעות" (תש"ו 278—279א).

גלגולה של ה' הידיעה

עד כמה משתדל עגנון לקרב לשונו ללשון חז"ל, נוכחים אנו בגלגולה של ה' הידיעה בצירוף מטיפוס, רחובה של עיר", כפי שהראיתי במאמרי שנתפרסם בלשוננו, כרך ל, תשכ"ו, עמ' 92—112. כידוע, במשניות שבדפוסים מוצאים אנו, "תחו-מה של עיר" (גדרים ז, ה), "רוחבו של שולחן" (מנחות יא, ה) וכד', אף שהדברים אמורים על עיר מסוימת ועל שולחן מסויים, ולא "תחומה של העיר", "רוחבו של השולחן", כפי שמצפים היינו שם. אולם כבר הוכיח חנוך ילון⁹, כי "של" זו היתה מחוברת לשם שאחריה ומנוקדת בניקודה של ה' הידיעה: תחומה שלעיר, רוחבו שלשולחן, ואין כאן אפוא חיסור של ה' הידיעה.

והנה עגנון נהג תחילה לכתוב צירוף זה בה' הידיעה, אחר כך החל להשמיטה, בוודאי משום שהיתה רווחת הדעה כי לשון חז"ל דרכה בהש-מטת ה' הידיעה.¹⁰ ושוב חזר והוסיפה, כשנוכח לדעת שלשון חז"ל במקורה אינה משמיטה את ה' הידיעה אחרי "של".

נוסח תש"א נראה שנכתב בתקופת חיסור ה' הידיעה. צירופים שנכתבו בנוסח שלפניו בה' הידיעה, נשמטה מהם ה-ה' בנוסח תש"א: דעתו של הבלב, ידו של הצבע (תרצ"ה 15א) < דעתו של כלב, ידו של צבע (תש"א 19, 23א). ואילו צירופים של נוסח תש"א שבלא ה' הידיעה, ניתוספה בהם ה' בנוסח תש"ו, כגון: לבם של מורים, פסיעותיו של צובע (תש"א 33, 45) < לבם של המורים, פסיעותיו של הצובע (תש"ו 461, 561ב).

שינויי כתיב

אף מכמה צורות כתיב נוכח אתה כי מתר-חק עגנון מן המקובל בימינו.

צאה בו ענין (תרצ"ד 27א) < פעמים; סוגיה בגליצאי זה והיתה תמיהה יבוביץ שמקרבו כל כך (תש"ו 197); חד (תרצ"ד 27ב) < מטיילים כאחד (2); אף סוגיה נשקה ליצחק (תרצ"ד 2); אף ליצחק (תש"ו 127); ברוך לי טביעת עין (תרצ"ו 2 טור 2) < חיי יש לי טביעות עין (תש"ו 345); יים (תש"א 23) < פירושם של דב-292); היו יוצאים כנגדו באבנים, כדברים (תש"א 32א) < יוצאים עליו או עליו בעלילות (תש"ו 459); ו ביקשה להינשא לו (תש"א 49) < זנתרצתה להינשא לו (תש"ו 568); חסרה לי (תש"א 51א) < מאה שע-572); גפת נשמתו (תש"א 580); נדמה לו (תש"ו 577); דומה להם שאינם (תש"א 56) < דומה להם שאינם (תש"ו 580); ולא עשו לעופות כלום, ל הבלב כלום (תש"א 56, 63) < ופות ולא כלום, ולא שמע על הבלב זש"ו 580, 590).

וף צורות יש לעתים התרחקות : נאה וחסידה (תרצ"ד 26) < וודה (תש"ו 90); כשכל העיר משאה ומתנה (תרצ"ד 30) < תש"ו 261); ורגליו כועסות < ורגליו כעוסות (תש"ו 276); בלק (תש"א 29) < נינער בלק; היה בלק שוחק (תש"א 37) < שחק (תש"ו 470). תן דעתך, כי ן הוא ניגוד ל"בוכה"; נשבה (תש"א 55) < נישבה רוח צפו-578). אפשר שכאן שינוי כתיב

עם "שעון" (תרצ"ה 13 = תש"א שעות" (תש"ו 279) לא נראה כי להימנע משימוש במלה המחודשת יי במקומות אחרים בנוסח תש"ו שעונים" (23, 363). אפשר שכאן שינוי. כיון שהדברים מוסבים שם הסופר שלא לשים בפיו את שמו

אים כאן; הם נידונו בפרק מיוחד בספרי על לשוננו של עגנון, העומד לצאת בקרוב.

הסיומות „-ים“ ו„-ין“

הסיומת „-ים“ לריבוי זכר, שהומרה בכמה מקומות ל„-ין“, אפשר שעשויה להעיד על התרח-קוּת מלשון ימינו: מנדים, גומלים, תבשילים (תש"א 14ג, 25ב, 57א) < מנדין, גומלין, תבשי-לין (תש"ו 276א, 300ג, 581ג). אלא שבעניין זה מצוי גם חילוף של „-ין“ ב„-ים“: מסקלין, רואין (תש"א 17ב, 18ג) < מסקלים, רואים (תש"ו 281ג, 284ב). ואיני יודע מה טעם השי-נויים.

אף בצירופים דומים ובמקומות סמוכים מוצא אתה „-ים“ ו„-ין“ משמשים בערבוביה: מורי-ן היתר לעצמם (תש"ו 8ב) — מורים לעצמם היתר (שם 10ב); ועושי-ן מחלוקת... ועו-שים מחלוקת (שם 12ג); מה עושי-ן... אח-רים עושים... בעלי אומניות עושי-ן (שם 75ב).

מלים לא עבריות

מלה לא עברית — יש שהמירה הסופר במלה עברית: מיטיונר (תרצ"ד 25ב) < מן המסיתים (תש"ו 66ב); מלמד דרדקי (תרצ"ד 26א) < מלמד תינוקות (תש"ו 67ב); בלא שולטן (תרצ"ה 15ב) < בלא שלטון (תש"א 20ב = תש"ו 286ב); מכונת הספירט (תרצ"ו 2 טור 3) < מכונת הפתילות (תש"ו 346ג); המצוה גופא (תש"א 30ג) < המצוה עצמה (תש"ו 311א).

המלה הארמית „ברם“ הומרה במקומות שונים ב„אבל“, ב„מכל מקום“, בו החיבור או שנמחקה בלא שנכתבה מלה אחרת תחתיה: ברם דבר טוב היה בו (תרצ"ד 26ב) < אבל דבר טוב נמצא בו (תש"ו 68ב); ברם כל יגיעותיו היו על חנם (תרצ"ה 16א = תש"א 23ב) < אבל (תש"ו 291ב); ברם חקירת האמת (תש"א 24א) < מכל מקום חקירת האמת (תש"ו 292ב); ברם אף האמת שבהם (תרצ"ד 26א) < ואף אמת זו (תש"ו 67ב); ברם כאן צריך להאמר (תרצ"ו 2 טור 4) < כאן צריך להאמר

(תש"ו 350א). רק במקום אחד, לפי החומר שלפני, המיר הסופר „מכל מקום“ ב„ברם“: מכל מקום כדאי לי לידע (תש"א 51א) < ברם כדאי לשמוע (תש"ו 572ב).

במקום אחד מצינו החלפת „אירופאי“ ב„פרנ-גי“: אותו שעון מהו, איירופאי או ערבי (תרצ"ה 13ב) < פרנ-גי או ערבי (תש"א 16א = תש"ו 279א). נראה שהעדיף כאן הסופר להשתמש בתואר שמשמשים בו במזרח ככינוי לאירופי. מעניין לציין, כי גם הדימוי יש שנעשה יותר „מזרחי“: וצבען כצבע אבנט של חסידי בלז, סגול ושחור כאחד (תש"א 56ב) < ומראיהן סגול ושחור כמצנפתו של החכם באשי (תש"ו 580ב).

תיקון לנורמטיבי

חלק מן השינויים, ששינה הסופר ממהדורה למהדורה, נראה בהם תיקון בהתאם לדרישת הנורמטיביות של ימינו: נתחתנו (תרצ"ד 21ג) < נשאו נשים (תש"ו 27ג); להרויה (תרצ"ד 26ג) < להשתכר (תש"ו 68ב); למה נתנו עיניהם דוקא בו (תרצ"ה 14ג) < מפני מה (תש"א 18ג); שיכולים לשפוך עליו קיתון של רות-חין (תש"א 19ב) < שעלולים (תש"ו 285א); ובידו טלה בן יומו (תש"א 48ב) < ובידו גדי בן יומו (תש"ו 565ב).¹²

כנראה מאותו טעם של התאמה לנורמטיבי שינה הסופר את הצירוף „בין... ו“ לצירוף „בין... ל“, ואת „מן... ו“ שינה ל„מן... ומן“¹³: בין זכרון משה ובתי וורשא (תש"א 20א) < בין זכרון משה לבתי וורשא (תש"ו 286ב); שהם מור-כבים מאויר ואש (תש"א 53ב) < מאויר ומאש (תש"ו 576ב).

כן מצינו שינוי „מ-ל“, „מן“ לפני ה' הידי-עה: מהמצוות (תרצ"ד 31ג) < מן המצוות (תש"ו 270ג). שינוי זה נראה שהוא לפי השימוש שבמהדורת תש"ו. במהדורה זו נראית חלוקה ברורה בין שתי מלות אלה, לא זו באה במקומה של זו ולא זו במקומה של זו: „מן“ באה רק כשה' הידיעה אחריה סמוכה לה ממש בלא שום חציצה; לעומתה „מ-ל“ אינה באה כלל לפני ה' הידיעה ממש. כגון: מטלטולים (תש"ו 39א) —

מן החדר (שם 50ג); ממשרתי (א27) — מן הספינה (שם 32א). זהו שהמיר הסופר „מהמצוות“ ל„מן המ ווה: מהרעב (תרצ"ד 25ג) — מן (210ג).

הוספת „את“ לפני מושא אפשר לראותה כתיקון לכיוון הנורמטי האמת (תרצ"ד 27ב) < את הא (212ב); נתן לו הזהוב (תש"א 5 הזהוב (תש"ו 468א).

לפני מושא בצירוף כינוי מצינו לו את" ולעתים השמטתה, אך יתירה ההשמטה. עניין זה נידון בספרי בלז ואכמ"ל.

שינוי של הצירוף „בין כך לכך“ הוא דווקא בניגוד לדרישת ה כפי שאנו מוצאים אותה, למשל אצל רד"ק עמ' 169); בין כך לכך מקומו (תש"ד 146ג) < בין כך תן מקומו (תש"ו 37ג).

ההתאמה במין ובמספר

השינויים בהתאמת המין והס-בם שינוי התאמה לחוסר התאמה ה-גון שנעשתה בו ישועה (תרצ"ד 7 הגון שנעשה בו ישועה (תש"ו 126 סביל בא לא אחת בעגנון ביחיד זכר ו-מספרו של הנושא אשר יהא: נגלו ביה שפלה (תש"ו 289ג), לא ניכר י-שם 302ב), נשמע פתאום צריחת שם 160ב). אפשר לראות פועל זה כפועל יוצא זר מצויה כידוע בלשון המקרה יוגד לרביקה את דברי עשו (בראשית י-לכון ימינו מסופקני אם יש מי שחושב לנורמטיבי.

השינויים האחרים בהתאמה — רובם שתיקן המחבר לפי הנורמטיבי: מהותו הראשון (תרצ"ה 20ב = 22ג) < מהותו הראשונה (תש"ו 22ג) < התיבונים, למשל מצויה התופו כור שמות שבסיומת „ת“. בימינו מקובל שבהם בנקבה בלבד.

עזים בלא מספר שכולם שחורים (תש"א 348) < שכולן שחורות (תש"ו 565). אמנם מצינו "עז" בוכר (מילון בן-יהודה, ערך "עז"; אבינרי, היכל רש"י ד, עמ' תל"ז), אך המקובל הוא בנקבה.

ומשקפים עשויות בשר מקיפות את עיניו (תש"א 56) < ומשקפיים של בשר מכ-סים את עיניו (תש"ו 580). גורמטיבית נחש-בים, "משקפיים" לזכר, אך רבים מנקבים אותם, אולי מתוך אנלוגיה לאברים זוגיים, ויש אף הטו-ענים שיש לקבוע מינם נקבה, כגון "לבני דק-דוק הלשון העברית, ירושלים 1958, עמ' קס"ו. וראה "אבינרי, יד הלשון, ערך "מכנסים".

השם, "דרך" שונה במקום אחד מזכר לנקבה, ובמקום אחד מנקבה לזכר: באיזו דרך רץ (תש"א 57) < באיזה דרך (תש"ו 583); דרך ארץ היה בו (תרצ"ה 15) < דרך ארץ היתה בו (תש"א 22 = תש"ו 290). כידוע, מצויה "דרך" בעברית הן בזכר והן בנקבה.

הגיע חצות לילה (תש"א 55) < הגיעה חצות לילה (תש"ו 578). בנוסח הראשון ההתאמה לסומך; בנוסח השני ההתאמה לנסמך, כדין. אולם יש לציין כי במקומות אחרים, אף בנוסח תש"ו, מוצאים אנו התאמה לסומך דווקא, כגון: עבר חצות לילה (תש"ו 341). והשווה לשון חז"ל: כיון שהגיע חצות הלילה (סנהד-רין ט"ז ע"א).

מניעת טעות בהבנת הכתוב

מניעת טעות בהבנת הכתוב אף היא אחת הסיבות לשינויים. לדוגמה, שינוי בסדר המלים: שקורין לכל גוי גרמני פרוסי (תש"א 50) < שקורין פרוסי לכל גוי גרמני (תש"ו 571). הנוסח הראשון הוא דו-משמעי; יכול אתה להבינו: "שקורין לכל גוי — גרמני פרוסי" או "שקורין לכל גוי גרמני — פרוסי". הנוסח השני, "שקורין פרוסי לכל גוי גרמני", אינו מניח מקום לטעות.

כן הוספת, "על" בכתוב הבא נראה שלהבהרה באה: נתכעס השר שהביא לו (תש"א 36) < נתכעס השר על שהביא לו (תש"ו 468). בנוסח הראשון עשוי הקורא לטעות

מן החדר (שם 50); ממשרתי הספינה (שם 27) — מן הספינה (שם 32). זהו אפוא הטעם שהמיר הסופר, "מהמצוות" ל"מן המצוות". והש-וזה: מהרעב (תרצ"ד 25) — מן הרעב (תש"ו 210).

הוספת "את" לפני מושא בה' הידיעה אפשר לראותה כתיקון לכיוון הנורמטיבי: לכתוב האמת (תרצ"ד 27) < את האמת (תש"ו 123); נתן לו הזהוב (תש"א 36) < את הזהוב (תש"ו 468). לפני מושא בצירוף כינוי מצינו לעתים הוספת "את" ולעתים השמטתה, אך יתירה ההוספה על ההשמטה. עניין זה גידון בספרי בפרק מיוחד, ואכמ"ל.

שינויו של הצירוף, "בין כך לכך" ל"בין כך" הוא דווקא בניגוד לדרישת הנורמטיביות (כפי שאנו מוצאים אותה, למשל, אצל בהט ורון, רד"ק, עמ' 169); בין כך לכך תפסו את מקומו (תש"ד 146) < בין כך תפסו הם את מקומו (תש"ו 37).

ההתאמה במין ובמספר

השינויים בהתאמת המין והמספר — בהם שינוי התאמה לחוסר התאמה דווקא: זה הגן שנעשה בו ישועה (תרצ"ד 27) < זה הגן שנעשה בו ישועה (תש"ו 126). פועל סביל בא לא אחת בעגנון ביחיד זכר ויהא מינו ומספרו של הנושא אשר יהא: נגלה עליהם בריה שפלה (תש"ו 289), לא ניכר ירקרקותם (שם 302), נשמע פתאום צריחת הרכבת (שם 160). אפשר לראות פועל זה כפועל סתמי. נרפעה זו מצויה כידוע בלשון המקרא, כגון: יוגד לרבקה את דברי עשו (בראשית כו 42). לשון ימינו מסופקני אם יש מי שחושב שימוש לנורמטיבי.

השינויים האחרים בהתאמה — רובם תיקון שתיקן המחבר לפי הנורמטיבי: מהותו הראשון (תרצ"ה 20 = תש"א 27) < מהותו הראשונה (תש"ו 305). לשון התיבונים, למשל, מצויה התופעה של כור שמות שבסיומת, "ת". בימינו מקובל להש-מש בהם בנקבה בלבד.

א). רק במקום אחד, לפי החומר שלפני, יפר "מכל מקום" ב"ברם": מכל דאי לי לידע (תש"א 51) < ברם וע (תש"ו 572).

אחד מצינו החלפת, "אירופאי" ב"פרנ-נו שעון מהו, אירופאי או ערבי (ב) < פרנ ג' י או ערבי (תש"א תש"ו 279). נראה שהעדיף כאן, שחמש בתואר שמשמשים בו במזרח ירופי. מעניין לציין, כי גם הדימוי יש ות, "מזרחי": וצבען כצבע אבנט די בלו, סגול ושחור כאחד (תש"א מראיהן סגול ושחור כמצנפתו של כאשי (תש"ו 580).

נורמטיבי

מן השינויים, ששינה הסופר ממהדורה, נראה בהם תיקון בהתאם לדרישת יות של ימינו: נתחתנו (תרצ"ד 21) < ים (תש"ו 27); להרויח (תרצ"ד 26) זכר (תש"ו 68); למה נתנו עיניהם (תרצ"ה 14) < מפני מה (תש"א זיכורים לשפוך עליו קיתון של רות-א" (19) < שעלולים (תש"ו 285); ללה בן יומו (תש"א 48) < ובירו יומו (תש"ו 565).

זה מאותו טעם של התאמה לנורמטיבי וזפר את הצירוף, "בין... ו" לצירוף, "בין... מן... ו" שינה ל"מן... ומן" ¹³: בין זכרון בתי וורשא (תש"א 20) < בין זכרון בתי וורשא (תש"ו 286); שהם מור-זאוויר ואש (תש"א 53) < מאוויר (תש"ו 576).

מצינו שינוי, "מ-ל"מן" לפני ה' הידי-המצוות (תרצ"ד 31) < מן המצוות (270). שינוי זה נראה שהוא לפי השימוש ורת תש"ו. במהדורה זו נראית חלוקה בין שתי מלות אלה, לא זו באה במקומה ולא זו במקומה של זו: "מן" באה רק ידיעה אחריה סמוכה לה ממש בלא שום; לעומתה, "מ-" אינה באה כלל לפני ה' ממש. כגון: מטלטולים (תש"ו 39) —

ולסבור כי „שהביא“ פסוק זיקה הוא לשם שלפניו¹⁴.

הקבלה והחריזה

בין השינויים הבולטים בסגנונו של תמול שלשום, גוסס תש״ו לעומת נסחיו הקודמים יש למנות את ההקבלה ואת החריזה.

השווה, למשל, מניית דברים בשני נסחים: ואין אנו יודעים היכן נתיישב תחילה, אם בבית הכנסת אורחים של הצרפתים או אצל הארמנים או אצל היוונים או אצל הכושים או אצל הסורים או אצל הפרוטסטנטים או אצל הקטולים או אצל הקופטים (תש״א 18א) < אין ידוע היכן נתיישב תחילה, אם אצל היוונים האורתודוכסים, או אצל היוונים הקתולים. אם אצל הארמינים הגריגוריאנים או אצל הארמינים הקתולים. אם אצל הסורים או אצל המרונים, אם אצל הקופטים או אצל התבשים. אם אצל הפרנציסקנים או במגורים אחרים. אם אצל הפרסיטראנים או אצל הלותרנים (תש״ו 283ב). בנוסח ראשון רואה אתה מנייה סתם ב„או“ ובלא פיסוק כלשהו; בנוסח תש״ו מסודרים השמות בקבוצות של שניים שניים במלים „אם... או“, אף פסיקים ונקודות ניתוספו לחלוקת הקבוצות. יש ששינה הסופר סדרם של הדברים וניסוחם כדי שתיווצר חריזה: לא נראה שם לא חנווני ולא קונה, לא גבאי צדקה ולא נשים צדקניות, לא מוכרי כעכים ורקיקים וחריצנים ולא מבשלי תבשילים, לא מצהצחי בעלים ולא מזכי הרבים ומחפשי חטאים ולא שמשי הכוללים ולא מנשקי מוזוות ומחזרי פתחים, לא ספרדים ולא אשכנזים (תש״א 57א) < לא נראה לא רוכל ולא סוחר, לא קונה ולא מוכר, לא נושאי כעכים ומוכרי חריצנים, לא מבשלי תבשילין ועושי מעדנים, לא מוזגי משקאות, ולא עושי נפלאות, לא גבאי צדקה או סתם גבאים, לא לוחשי לחישות ומחפשי חטאים, לא מנשקי מוזוות ומחזרי פתחים, לא שד״רים ולא משולחים (תש״ו 581ג).

כן ניתוספו חרוזים במקומות שונים בנוסח תש״ו, כגון: שבית זה לא ימכר ולא יגאל, קודש

הוא לעניים וכו' (תש״א 14א) < כי הבית קודש לעניים לא ימכר ולא יגאל, עד ביאת הגו-אל (תש״ו 274ב); בטלו כל מה שמצאו והת-חילו מזרקים בו, שינים תותבות וחגורות שקוש-רין בהן את השבר ואלונטיות לחות ושאר כלים מלוכלכים שאין לעמוד מפני ריחם (תש״א 22ב) < שינים תותבות וחגורות של שבר, אלונטיות לחות וכלי גבר, כל אשר מצא איש, מאשר בא אל כפו, זרק בו חיש, בחמת אפו. פוזמקאות ואנפילאות אשר לא נס ליחן, שאין אתה יכול לעמוד מפני ריחן (תש״ו 289ב).

דבריו של בלק המובאים בתמול שלשום תש״ו בחרוזים ובמליצה אינם בנוסח תש״א. השווה, למשל, תש״ו 287א, 288ג-289א, 309ג-310א לעומת תש״א 20ג, 22ב, 30ב.

לשון נופל על לשון

אף לשון נופל על לשון ניתוסף הרבה בנוסח תש״ו. במובאה שלהלן רואים אנו כיצד משפט קצר של גוסס קודם הורחב בנוסח תש״ו והוכנסו בו משחקי מלים: עיר גדולה יפו (תרצ״ד 27א) < יפו יפת ימים עיר קדומים. יפת בן נח בנה אותה וקרא שמו עליה. אבל מכל יפייפותו של יפת לא נשתיר בה (תש״ו 98א).

כל המעיין בתמול שלשום תש״ו מגלה הרבה משחקי מלים כגון אלה, למשל: ופרקמטיא פעמים פורעת לעושיה ופעמים מביאה פורענות על עושיה (תש״ו 10א. אף „פרקמטיא“ ו„פעמים“ במשחק המלים); בגדיו בגדו בו... ומגע-לים שברגליו רגלו בו (10ג); הרכבת הגי-עה לקראקא, כרכא דכולה ביה (20ב); כחלחולת חמימה מחלחלת בחל-לה של העיר (26א); אורו של ים מביא אותו לידי תיאבון יותר מכל הימים שהיה ביבשה (35א); שמוציאים ממנו את דמו בלי-לה כבעליהם שמוציא ממנו דמיו ביום (341ג); שרויה על לבו כמצה שרויה (42א); אותם שהארץ אוכלת אותם (45ג); ומי שלא היתה פרוטה בידו ממילא היה פטור (46א); וידו פרוסה לפרוס לחמו (59ג);

שצריכין לחוש י (85ב); יסורים מכ תו, נגעי בני אדו כתות כתות ש (104ב); הרחיב לו מקומו (192א); חשש לעצמו (199א) בה אין אתה מוצא בה ממונים שאומרים משתייר בידם (231) בשביל פיתה של נודלזל וויזל אד״ם, ואף את ג וכל פה פועה לית מאן; כביא ליק (256א); בעל (366א); שאם אני מקובל, גאמר שמעת (473א); ומקצו עזרא (499ב); הח שמחה (557ב).

לבטי ניסוח

עד כמה מקפיד עגנון ותג, יכולים אנו לראו פסוקיו, כגון: אפשר ישראל אכזרי החמנים (תרצ״ה 14ג) < אכזרים ועשו וישמעאל

1. מאמר זה הוא פרק מתוך עגנון, העומד לצאת לאור. 2. י. בהט, בדוננו בנסחים (בספרו „שיי עגנון, חי חיפה תשכ״ב), הצביע על אני מביע בזה את תודת: 3. ברסיטת קליפורניה, שה זו של גוססי, תמול של

(ב18) < אפשר ישראל אכזרים ועשו וישמעאל רחמנים (תש"ו 284א).
 או שלגבי אלו מומי מום ולגבי אלו אינו מום (תרצ"ה 15א) < או מפני שמה שלגבי ישראל מום לגבי עשו וישמעאל אינו מום (תש"א 18ג) < או אפשר מום שבו לגבי ישראל מום, לגבי אחרים אינו מום (תש"ו 284ב).

ולא הספיקו להזכיר שמות הספרים שמהם העתיקו דבריהם (תרצ"ה 15ב) < ולא הספיקו להזכיר שמות הספרים ומחבריהם שאת דבריהם העתיקו (תש"א 22ב) < ולא הספיקו להזכיר את הספרים, שהעתיקו מהם דברים (תש"ו 290א. כאן גם חריזה; ראה לעיל).

כל מי שרואה אותי יודע את האמת שבי, ואני עצמי בעל האמת איני יודע מהי (תרצ"ה 16א) < ואני בעל האמת בעצמו איני יודע אמת זו מהי (תש"א 23ב) < ואני בעל האמת עצמה איני יודע מהי (תש"ו 291ב).

נטל זוג משקפים והרכיבן על עיניו (תרצ"ה 16ב) < נטל זוג משקפים והרכיבן על חוטמו (תש"א 23ב) < נטל זוג משקפים וחיוגם לעיניו (תש"ו 291ג. כאן בחר בלשון גופל על לשון; השווה לעיל).

גלגולי פסוקים אלה דיים ללמדנו עד כמה עגנון הופך בה בלשונו והופך בה, ותנועת תמיד בה. אמנם ביחס לשאר הנסחים, שנבדקו כאן, תמול שלשום תש"ו הוא הנוסח האחרון, אך מי יודע מה צופן העתיד; ועוד תזון למועד.

הערות

4. בין כך ובין כך רק בשני שינויים נתקלתי. ב"ימי רצון" נכתב: "החצילים המטוגנים בשמן ורו-טב של עגבניות", ואילו בתמול שלשום תש"ו 79ב: "בשמן וברוטב". אפשר שהשמטת ב' אינה אלא טעות דפוס. ב"בקלוב הפועלים" נכתב: "אותו לילה פשוט היה", ואילו בתמול שלשום 106ב: "אותו לילה ליל פשוט היה". אף כאן ייתכן כי בעיתון נשמטה "ליל" בטעות.

שצריכין לחוש למה שהבריות חוששין (85ב); יסורים מכווערים לא עכרו או-ת, נגעי בני אדם לא פגעו בו (90א); כתות כתות שמכתות את הארץ (104ב); הרחיב לו המקום ולא הספיק לו מקומו (192א); ומי שלא חש לעניים חש לעצמו (199א); כמה שאתה מפשפש בה אין אתה מוצא בה פשפש (204ג); וה-ממונים שאומרים עליהם שרוב הממון משתייר בידם (231ב); פתי שנתפתה בשביל פיתה של פתיה (255א); עכשיו נודלזל וויזל ואדם אין זוכר את אד"ם, ואף את גורדון גרדו מלבם, וכל פה פועה לית מאן דפליג, שאין משורר כביאליק (256א); לא אתן עלי עול בעל (366א); שאם יבוא חכם אחר ויאמר כך אני מקובל, נאמר לו כדברי בלק הכלב שמעת (473א); ומקצת עזרה מצאו בחברת עזרא (499ב); החג עבר וערבה כל שמחה (557ב).

לבטי ניסוח

עד כמה מקפיד עגנון בלשונו ומדקדק בכל תג ותג, יכולים אנו לראות מהתלבטותיו בניסוח פסוקיו, כגון:

אפשר ישראל אכזרים ועשו וישמעאל געשו רחמנים (תרצ"ה 14ג) < אפשר ישראל גהפכו אכזרים ועשו וישמעאל געשו רחמנים (תש"א

1. מאמר זה הוא פרק מתוך ספר על לשונו של ש"י עגנון, העומד לצאת לאור בקרוב.
2. י. בהט, ביונו בנסחים השונים של סיפור זה (בספרו "ש"י עגנון, חיים הזו - עיוני מקרא", חיפה תשכ"ב), הצביע על הבדלים שבתוכן בלבד. אני מביע בזה את תודתי לפרופ' א. בנד, מאוני-ברסיטת קליפורניה, שהאיל לשלוח לי רשימה זו של נוסחי "תמול שלשום".

(תש"א 14א) < כי הבית קודש ולא יגאל, עד ביאת הגו-ב; נטלו כל מה שמצאו הת-שינים תחתות וחגורות שקוש-בר ואלונטיות לחות ושאר כלים לעבוד כפני ריחם (תש"א תחתות וחגורות של שבר, וכדי גבר, כל אשר מצא בא אל כפו, זרק בו חיש, וחסקאות ואנפילאות אשר לא נס אתה יכול לעמוד מפני ריחן

לק המובאים בתמול שלשום תש"ו בה אינם בנוסח תש"א. השווה, 287א, 288ג-289א, 309ג-310א 222, 230.

לשון

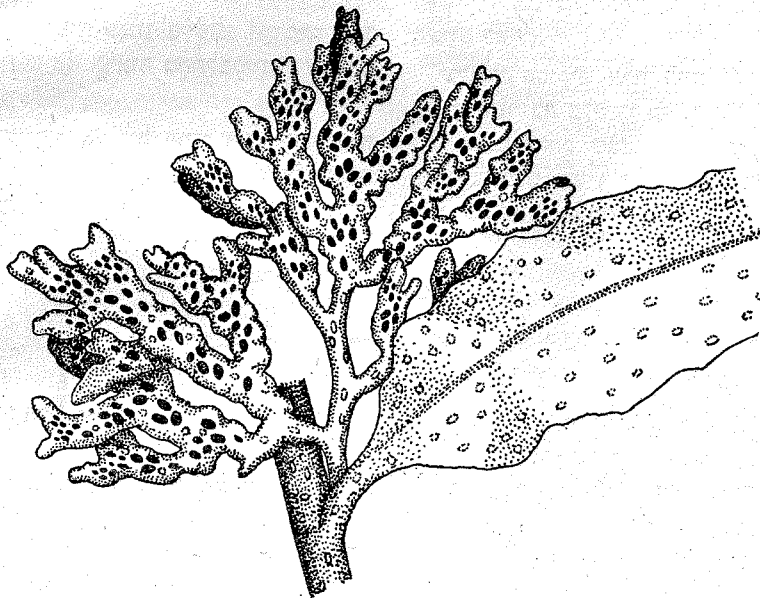
גופל על לשון ניתוסף ש"י. במובאה שלהלן רואים אנו צר של נוסח קודם הורחב בנוסח בו משחקי מלים: עיר גדולה יפו < יפו יפת ימים עיר קדומים. ננה אותה וקרא שמו עליה. אבל תו של יפת לא נשתייר בה

בתמול שלשום תש"ו מגלה הרבה נון אלה, למשל: ופרקמטיא פעמים שיה ופעמים מביאה פורענות "10א. אף, "פרקמטיא" ו, פעמים"; בגדיו בגדו בו... ומנע-יו רגלו בו (10ג); הרכבת הגי-א, כרכא דכולה ביה (20ב); חמימה מחלחלת בחל-י (26א); אוירו של ים מביא אבון יותר מכל הימים שהיה שמוציאים ממנו את דמו בלי-שמוציא ממנו דמיו ביום (41ב); לבו כמצה שרויה (42א); יץ אוכלת אותם (45ג); ומי רוטה בידו ממילא היה פטור פרוסה לפרוס לחמו (59ג);

5. חלוקת העמוד לשלישים לא נעשתה בקטעים שגדפסו ב"דבר" (תרצ"ו) וב"הארץ" (תש"ה/1).
6. אמנם בשינוי הבא נראית התקרבות ללשון ימינו: לטמון את מחשבותי (תש"ה 159) < להסתיר את מחשבותי (תש"ו 216).
7. במקומות מעטים בלבד יש בשינוי התקרבות למקובל בימינו, כגון: המתן קמעה ואקום (תרצ"ו 2 טור 2) < המתן קצת ואעמוד (תש"ו 345).
8. אמנם בכמה שינויי בניין נראית לעתים דווקא התקרבות למקובל בימינו: נשתברו הקדירות (תרצ"ה 19) < נשברו (תש"א 26 = תש"ו 303); נתמאסה עליו ישיבתו (תש"א 24) < נמאסה ישיבתו עמהם (תש"ו 298); מקברים (תש"ה/1 טור 3) < קוברים (תש"ו 248).
9. לשוננו כ"ד, עמ' 16 ואילך; מבוא לניקוד המשנה, ירושלים, 1964, עמ' 26-27.
10. כך קבע למשל מ"צ סגל (דקדוק לשון המשנה, ירושלים תרצ"ו, § 373), שהשם שאחרי "של" בא במשנית לעולם בלא ה' הידיעה.

11. ראה זיכרונות האקדמיה ללשון העברית ז-ח, תש"ך-תשכ"א, עמ' 151.
12. מדובר כאן על עוזים; גדי הוא וילד העז, ואילו טלה וילד הכבשים הוא. ראה מ. סתוי, גלויות וסתומות בלשון, תשכ"א, עמ' 103; ובמאמרו "שה וגדי", לשוננו לעם י"ד עמ' 172-174.
13. במקומות אחרים במהדורת תש"ו מצינו גם, מן... ומן, כגון: נפטר יצחק מאביו ומאחיו ומאח-יותיו ומשאר כל קרוביו (תש"ו 11), וכן 11, 17, 25, 54, 86; וגם, מן... ו, כגון: השחי-רו מפיה עשן ואבק פחמים (38), וכן 51, 109, 154, 202.
14. אמנם בשני הכתובים הבאים מוצאים אנו שבוה ניתוספה, "על" לפני "ש" ובוה נשמטה: והיה שוחק על עצמו שהאמין בהן (תש"א 19) < ושוחק על עצמו על שהאמין בהן (תש"ו 284); תמיהה אני עלי על שבאתי לכאן (תרצ"ד 28) < תמיהה אני על עצמי שבאתי לכאן (תש"ו 127). אלא שכאן נראה כי הסרוגה של "על" אינו עשוי להטעות.

נחמה ניר

דמות

„שקרים הרבה בדו ה מנוקה מהם — אבל דבו לגבי תינוקות

התנודות התימטיות והסג קובעות את השוני ביחסו התימטיקה של „החפוש אחר המצטיינת בסגנון תגיגי וגבו והמסופר לשלמות נפלאה, מע בסימן געגועים וכמיהה י הילדות, ערגה לבית התרמו שכיות של העולם היהודי המ מוטט בהווה. התמטיקה של מתנגשים הדורות ומנציחים והאבדן, המצטיינת בסגנון החושף את הפער בין המספר את דמות הילד כקרוב הנסיבון של אי צדק ושל אכזריות. וא סיפורי ספר המעשים המשקפ גרציה והדיסאוריינטציה במצי קוסמיות, המצטיינת בסגנון א הצורות הספרותיות המקובלו החלומי למציאותי ואת המציאו דה את דמות הילד כגילוי ה יצרינו וחושיו האינטנסיביים מ על-טבעית, ותפיסה אינטואי הראשונית המכוסה מעיני האדו של „הנראה" ו„הנדמה", ומרמוז רות התיקון והשיבה.

ש"ם של בית זקני ז"ל, הו

* פרק מעבודה-גמר M.A. ב קורצווייל מאוניברסיטת בר-א